

Column

Vijf kwatrijnen

Volgens een studie van OpenAI, het bedrijf achter de zogenoemde 'grote taalmodellen' als ChatGPT, die de wereld al maanden in hun greep houden, moet ik me zorgen maken. Mijn baan, die van dichter en creatief schrijver, staat bovenaan de lijst met beroepen die vervangen kunnen worden door hun slimme machines. Toch maak ik me niet zoveel zorgen. Ik zal even demonstreren waarom:

HvB: Schrijf een gedicht over Luilekkerland, het land onder de waterput

ChatGPT:

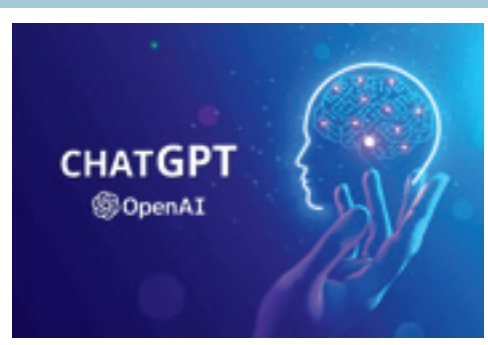
Onder de waterput ligt een land
Een plek vol rust en luie strand
Waar tijd geen haast heeft, maar juist vertraagt
En niemand zich aan regels waagt

Dit is het land van Luilekkerland
Waar niemand zich ooit drukken kan
Waar luieren de hoogste kunst is
En niemand ooit iets mist

(en zo gaat het nog drie strofen verder)

Natuurlijk is het indrukwekkend dat je met één druk op de knop binnen een paar seconden vijf originele kwatrijnen in min of meer kloppend Nederlands kunt genereren. De abominabele kwaliteit van dit gedicht (snelheid niettegenstaande) is vooral te wijten aan de instelling waar het taalmodel spontaan in schiet op het moment dat je het woord 'gedicht' invoert.

Een gedicht is, als je deze AI mag geloven, een tekst bestaande uit vijf kwatrijnen met een A-A-B-B rijmschema. Het maakt niet uit of je zegt 'in de stijl van Arjen Duinker': die stijl bestaat volgens ChatGPT eveneens uit rijmende kwatrijnen. Als je 'vrij vers' dicteert wordt het rijmschema overboord gegooid, maar de kwatrijnen blijven bestaan. Hoe dit soort instellingen in elkaar zit, blijft overigens in nevelen gehuld: de technologie achter ChatGPT is niet zo transparant als de naam 'open AI' doet vermoeden.

Ollekebolleke

De machine kan precies wat ik niet kan, noch als schrijver noch als spreker: vrolijk dóór blijven poekelen, ongehinderd door kwaliteit of waarheidswaarde van het gezegde. Computers kunnen namelijk veel, maar niet denken. Om te kunnen dichten moet je kunnen denken. Ik ben spaarzaam met woorden; als ik een stuk moet schrijven van duizend woorden heb ik vaak al gezegd wat ik wil zeggen in vijfhonderd.

Hannah van Binsbergen

Dat zijn dan zinnen met een grote betekenis-dichtheid, waarbij elk woord een weloverwogen plek in de zin moet hebben. Ik schrijf een zin, ik sta erbij stil, ik ga terug en pas aan wat beter kan.

Dit ‘teruggaan’ kan een taalmodel ook niet, daarom kan het ook geen metrum produceren. Vraag het maar eens een ollekebolleke te schrijven. Drie keer raden wat je krijgt: vijf rijmende kwatrijnen! ChatGPT is namelijk familie van de voorspellende typefunctie die veel mensen in hun telefoon hebben: op basis van een werkelijk gigantische dataset (niemand weet dus precies wat daarin zit) kiest het taalmodel steeds een waarschijnlijk woord om op het vorige woord te laten volgen. Niet het waarschijnlijkste woord, want dan krijg je heel saaie teksten, maar vaak het op één na waarschijnlijkste woord. Het resultaat is dat de teksten geproduceerd door ChatGPT niet kunnen verrassen; dat is simpelweg niet hoe de machine geprogrammeerd is. Prima om een mail aan de gemeente te genereren (al moet je die wel even nalopen op feitelijkheid), compleet ongeschikt voor poëzie.

Een zetje op weg

Toch is het indrukwekkend: ook voor het formuleren van voorspelbare zinnen moet je moeite doen, en plotseling is er een machientje dat je dat werk kan ontnemen, onmiddellijk, met één druk op de knop. Toen ik het voor het eerst zag gebeuren, dacht ik: dit is hoe schilders zich gevoeld moeten hebben bij de uitvinding van de fotografie. De camera maakt een einde aan een tijdperk waarin kunde, een bepaalde mate aan opleiding en talent noodzakelijke voorwaarden waren voor het maken van realistische beelden.

De marktpositie van schilders is ongetwijfeld veranderd door deze uitvinding, maar de fotografie heeft het beroep van kunstschilder niet overbodig gemaakt. Integendeel: de fotografie gaf de schilderkunst een zetje op weg naar een autonome koers. Voor een kunstenaar als

Édouard Manet was het werken met foto's juist een manier om zijn schilderkunst verder te ontwikkelen. Manet werkte zowel mét als tegen fotografie. De manier waarop een foto een ruimtelijke voorstelling plat kan slaan inspireerde hem, en hij zette het effect verder aan in zijn schilderijen. Het realistisch weergeven van de werkelijkheid was niet het doel, het ging Manet om de manier waarop beelden de werkelijkheid vervormen, waardoor je ze tegenover de werkelijkheid kan plaatsen. Daarnaast verwerkte hij motieven uit de nieuwe commerciële erotische fotografie, gebruikte foto's van het model als hulpmiddel voor portretten, en bootste specifiek fotografische effecten na in zijn schilderijen.

Grote taalmodellen zullen ongetwijfeld hun weerslag hebben op de ontwikkeling van de literatuur, maar dat hoeft geen slechte ontwikkeling te zijn. Veel literatuur is voorspelbaar; je zou je kunnen voorstellen dat de vraag daarnaar verstomt, omdat iedereen dit nu zelf kan genereren. *Good riddance!*, zou ik zeggen. Wat ik me niet kan voorstellen, is dat mensen zullen ophouden te experimenteren met het materiaal dat tegelijkertijd de brug en de drempel vormt tussen ons en de werkelijkheid: taal. Het feit dat een machine nu haar blikkerige stemmetje toevoegt aan het koor van taalgebruikers waar je als schrijver uit kan putten, vormt genoeg inspirerend materiaal om een paar literaire experimenten op te baseren, lijkt me. •

Hannah van Binsbergen is dichter en schrijver, en hoofdredacteur van het nieuwe tijdschrift *Jacobin Nederland*